

Openingstoespraak

Erasmus' dilemma: het krijtje of de vlo?

Mr. Pauline van der Meer Mohr

Hartelijk welkom bij deze feestelijke en officiële opening van het Academisch Jaar 2010-2011 van onze universiteit.

Wij zijn zeer verheugd dat U, mevrouw Kroes, Eurocommissaris voor de digitale agenda, alumna van onze Universiteit, ons vandaag wilt toespreken. Wij zien uit naar uw bijdrage. Daarna zal de prijsuitreiking plaatsvinden aan onze vier laureaten, en afsluitend zal de Rector Magnificus, professor Henk Schmidt, het academisch jaar openen met enkele gedachten over wetenschappelijk onderzoek.

Voor het zover is wil ik met u verkennen waar de digitalisering van de academische wereld toe kan leiden. Ik neem u mee naar het dilemma waarvoor onze naamgever, Erasmus, zich de komende jaren geplaatst ziet: kiest hij voor het krijtje of voor de vlo? En wat is dat laatste dan?

1. Terugblik

Maar eerst zal ik kort aandacht besteden aan het afgelopen Academisch Jaar 2009-2010. In de eerste plaats gaan onze gedachten uit naar diegenen uit de universitaire gemeenschap die in het afgelopen jaar zijn overleden. Mag ik u verzoeken te gaan staan om hen te herdenken.

Van onze studenten noem ik hier: Johannes Straathof, student wijsbegeerte, Pieter Schonebaum, student Econometrie en Operationele Research, en Leo Dam, student wijsbegeerte.

We herdenken ook onze collega's die zijn heengegaan:

Jan Willem Oosterwijk, voormalig voorzitter College van Bestuur

Maarten Spoek, medewerker Stafafdeling Planning & Control

Professor Jo van Nunen, hoogleraar aan de RSM Erasmus University

Voorts noem ik de emeriti:

Professor Doorman (Faculteit der Wijsbegeerte), Professor Simons (RSM Erasmus University) en professor Vonhoff (Faculteit der Sociale Wetenschappen); en

voorts uit de Erasmus School of Economics en haar voorgangers de professoren Bindenga, Bredero, De Heer en 't Hooft-Welvaars.

[stilte] - Dank u.

Wij zijn hun dankbaar voor wat zij voor de Erasmus Universiteit en voor velen van ons persoonlijk hebben betekend en zullen hen niet vergeten.

Op 1 januari van dit jaar mocht ik het stokje overnemen van professor Steven Lamberts, die in 2009 wegens de ziekte van Jan Willem Oosterwijk het voorzitterschap van het College van Bestuur heeft waargenomen. Mijn eerste 8 maanden in deze voor mij nieuwe wereld zijn omgevlogen, mede dankzij de allerhartelijkste ontvangst door alle collega's. Als nieuw College, samen met Henk Schmidt en Bart Straatman, hebben wij ons in de afgelopen periode vooral gericht op de kwaliteit van de uitvoering van de strategie Erasmus 2013. Opdat onze universiteit ook in de toekomst een vrijplaats kan blijven. Van onderzoek, van onderwijs, van ontwikkeling en van debat. Al onze handelingen zijn daarop gericht.

2. Onze Universiteit

De Erasmus Universiteit levert Maatwerk voor de Massa

Dames en heren,

U bent vandaag in huis bij een optimistische, zelfbewuste en ook kritische universiteit. Wij koesteren uiteraard stevige ambities. Daarin staan wij niet alleen in Nederland. Maar wij zijn ons ook bewust van de krachten die ons werk bemoeilijken. Een korte schets.

Marktgerichte instelling

Door mijn professionele achtergrond in het bedrijfsleven zie ik de Erasmus universiteit als een marktgericht instituut voor hoger onderwijs. En tot op zekere hoogte ook een marktgericht instituut voor onderzoek, hoe graag we dat laatste misschien ook anders zouden zien. In deze eerste maanden heb ik geleerd dat wetenschappers een unieke, eigenzinnige en waardevolle soort werknemers zijn. En dat de aansturing van een universiteit meer kunst dan wetenschap vergt.

Planning en beheersing moeten zijn afgestemd op de bijzondere organisatie die de universiteit is. Concepten uit het bedrijfsleven moeten niet zonder nadenken worden gekopieerd. Toch moet ook de universiteit haar kwaliteit op een intelligente manier aantonen. De Rector Magnificus zal daarover spreken.

Ik bekijk ons onderwijs vooral vanuit het arbeidsmarktperspectief. Van de honderden jonge sollicitanten die ik in de loop van mijn leven heb gesproken sprongen diegenen er boven uit, die naast goede cijfers en een brede maatschappelijke belangstelling, ook buitenlandervaring op hun cv hadden staan. En de allerbeste sollicitanten waren wijs voor hun leeftijd. Als onze studenten vaker een tijd in het buitenland doorbrengen, en wij die wijsheid kunnen bottelen in het curriculum, hebben we een succesformule in handen. Als ik zie hoeveel van de huidige CEO's in Nederland zijn opgeleid aan de Erasmus Universiteit doen we het trouwens lang niet gek.

Samenleving

De samenleving vraagt ons om maatwerk voor de massa te leveren. Alle universiteiten willen differentiëren en internationaal excelleren. De financiering van ons onderzoek is meer en meer afhankelijk van marktsturing: zonder concrete externe vraag, of maatschappelijke relevantie, is het steeds moeilijker om onderzoeksfinanciering te bemachtigen.

Ons land heeft zich als kenniseconomie ten doel gesteld op termijn 50% van de beroepsbevolking een HBO of WO opleiding te geven. Een nobel streven, maar we moeten ons afvragen hoe we kwalitatief hoogwaardig hoger onderwijs blijven garanderen. Zo veel slimmer zal de gemiddelde scholier niet worden. Zolang wij niet aan de poort mogen selecteren en onze financiering afhankelijk blijft van een relatieve toename van ons marktaandeel wijzen alle prikkels in het systeem op eenheidsworsten, in plaats van differentiatie en maatwerk. Hierin ligt een mooie uitdaging voor onze nieuwe minister van OCW.

Terwijl in Saudi Arabië 23 miljard dollar wordt geïnvesteerd in een nieuwe universiteit, houden de Nederlandse universiteiten de adem in, in afwachting van witte rook - of donkere wolken - uit het Binnenhof.

Zelden hebben universiteiten, HBO-instellingen, NWO en KNAW zo eendrachtig samen opgetrokken als nu. In plaats van elkaar de ogen uit te steken met gezwollen retoriek, werken we samen om een alternatief aan te dragen voor de erosie van de kenniseconomie.

De crisis dwingt ons in versneld tempo de middeleeuwse ophaalbruggen van de academische ivoren torens af te breken en de luiken te openen.

De Erasmus Universiteit speelt daarom een actieve rol in de versterking van de kennisregio Zuidvleugel. Ook zoeken wij nadrukkelijk naar nieuwe samenwerkingsmogelijkheden met kennisinstellingen in binnen- en buitenland.

In dit verband doet het mij bijzonder veel genoegen vandaag te kunnen aankondigen dat de Erasmus Universiteit in de komende tijd de samenwerking gaat intensiveren met de Rijksuniversiteit Leiden en de Technische Universiteit Delft.

Dames en heren,

Het is 2013 voor je het weet. In de komende tijd gaan wij ons ook richten op de voorbereiding van het eeuwfeest. Het wordt hier gezellig druk met internationale congressen, symposia en festiviteiten, die als we niet oppassen kunnen afleiden van de problemen die we ook willen aanpakken. Tijdens het feesten gaat het werk gewoon door. Samen met de Raad van Toezicht, die ons zeer betrokken steunt, richten wij onze blik ook op de jaren daarna.

Die toekomstverkenning wil ik plaatsen in het licht van de ICT portefeuille van onze gastspreker van vandaag, Eurocommissaris Kroes.

3. Onderzoek

Onderzoek richt zich steeds meer op het ontsluiten van complexe data

Dames en Heren,

Kiest Erasmus voor het krijtje of de vlo, de virtuele leeromgeving? Natuurlijk omarmen wij technologische ontwikkelingen. Maar op langere termijn zijn de consequenties van exponentiële ontwikkelingen moeilijk te overzien. En toch is dat wat wij als universiteiten moeten doen: nadenken over de vraag hoe technologie de fundamenteën van ons bestaan kan doen schudden.

Bij mijn kennismakingsronde stelde ik mijn collega's bij de andere universiteiten de vraag hoe technologie de universiteit van de toekomst zou beïnvloeden. Hun antwoord was verontrustend en geruststellend tegelijk. Niemand had een helder

beeld. Kennelijk marcheren wij als universiteiten vol ambitie en vertrouwen in een dichte mist.

In de beta-wetenschappen wordt steeds meer kennis met behulp van steeds sterkere computers ontsloten. Simpel en alleen door die data door diezelfde computers met elkaar te laten combineren in nog niet eerder vertoonde combinaties. De vorige minister van Onderwijs & Wetenschappen, Ronald Plasterk, noemde deze aanpak van wetenschappelijk onderzoek "ignorance-based research". Research & development wordt zó eigenlijk meer (computer)network & development.

Een voorbeeld

Het Erasmus MC is betrokken bij de aanleg van een pan-European Population Imaging Infrastructure. Een omvangrijk netwerk van computers en datacentra die driedimensionale technieken gebruiken om in de periode 2011-2025 de gelaatsuitdrukkingen van miljoenen Europeanen op te slaan en te analyseren. Mede daardoor krijgen we beter inzicht in ontstaan, diagnose, prognose, behandeling en preventie van ziektes als bijvoorbeeld kanker, Alzheimer, diabetes en Parkinson.

Technologie verandert de aard van wetenschappelijk onderzoek in hoog tempo. Van virtuele bibliotheken tot kunstmatige intelligentie: wij worden alleen nog begrensd door ons eigen voorstellingsvermogen.

Open

In deze wereld is het logisch om ook de begrippen 'open source' én 'open access' te onderzoeken. De Rector Magnificus zal daar ook iets over zeggen. Mijn inleidende vraag luidt, of iedereen aan alles kan bijdragen en alle informatie voor iedereen toegankelijk is. De voordelen zijn evident, maar de nadelen evenzeer. Met wetenschappelijke ontdekkingen zijn immers vaak grote commerciële belangen gemoeid. In de wereld van het bedrijfsleven, waar veel toegepast wetenschappelijk onderzoek plaatsvindt in laboratoria, zijn nieuwe vindingen bedrijfsgeheimen en zorgen octrooi-afdelingen voor een effectief mijnenveld van bescherming van de intellectuele eigendom. Voor zover universiteiten onderzoek financieren uit publieke middelen, is de huidige trend om meer kennis sneller te ontsluiten. Patenten zijn openbaar toegankelijk. De consequenties van deze tendens zijn niet te onderschatten. Een wetenschapper die voor de keuze staat om een vinding direct openbaar te maken ten behoeve van de volksgezondheid of

eerst in een wetenschappelijk tijdschrift te publiceren, staat voor een moreel dilemma.

Over de kosten en de financieringsbehoefte van dergelijke ontwikkelingen zal ik het vandaag niet hebben, maar u begrijpt dat met name beta, maar in toenemende mate ook alpha en gamma-wetenschappen door deze technologische ontwikkelingen steeds kostbaarder apparatuur nodig hebben. Ook daarom is internationale samenwerking met andere kennisinstellingen en vaak ook met de private sector essentieel.

Vragen

Het perspectief van ICT-gedreven wetenschappelijk onderzoek roept veel vragen op. Ik leg er een paar aan u voor.

Als iedereen overal ter wereld toegang heeft tot de data, wie bepaalt dan de waarde van nieuwe wetenschappelijke kennis? Hoe ziet de toekomst er uit van traditionele wetenschappelijke publicaties en tijdschriften? En hoe organiseren we de beloning voor wetenschappers voor het werk dat zij doen?

Antwoorden kan ik u nog niet geven, maar ik vermoed dat in de strategie-burelen van de traditionele uitgeverijen naarstig naar nieuwe verdienmodellen wordt gezocht. Ik hoop maar dat ze te rade gaan bij onze wetenschappers.

4. Onderwijs

Studenten leren vooral wetenschappelijke data te ontsluiten.

Docenten worden gidsen in kennis en/of in ontsluiting van data.

Dames en heren,

In de virtuele leeromgeving (de vlo) krijgen zowel studenten als docenten andere rollen en vaardigheden. Nu al zien we dat de samenstelling van onze studentenpopulatie verandert. Verschillende generaties studenten bevolken nu de collegebanken, van de zogenaamde digital natives tot de digital immigrants, en de levenslang-leerders. Allen met hun eigen verwachtingspatroon en leervoorkeuren. Slimme toepassing van ICT-oplossingen helpt zowel volume als diversiteit aan te kunnen en de kosten van ons onderwijs in de hand te houden. Het kan ons ook helpen om uitstelgedrag te beteugelen. Onze eerste zorg blijft

om goed onderwijs te bieden, met hogere studierendementen en lagere uitvalpercentages. Daar is nog een wereld te winnen. Maatwerk voor de massa.

De nieuwe generatie studenten heeft ook hooggespannen verwachtingen van 'plug and play experiences'. Andere leerstijlen dan voorheen. Docenten worden gidsen in kennisjungles en ontwerpers van 'experiences'. Dat vraagt nogal wat van hen. Ik weet dat sommige docenten hier uiterst creatief in zijn.

Maar het gaat nog verder: wat is de rol van de universitaire campus wanneer door ICT de hele 'virtual learning omgeving' verandert? Is het bijvoorbeeld nog wel nodig dat iedereen een eigen werkkamer heeft? Hebben we nog wel zulke grote zalen nodig voor hoorcolleges? Het kan in dat verband geen kwaad om nog eens terug te kijken in de tijd. In een artikel in Forbes magazine van 3 oktober 1997 deed management goeroe Peter Drucker de volgende voorspelling: "*Thirty years from now the big university campuses will be relics. Universities won't survive. It's as large a change as when we first got the printed book.*"

Als hij gelijk krijgt, hebben we nog 17 jaar te gaan voordat we "obsoleet" zijn.

De ontwikkelingsplannen van onze campus Woudestein houden rekening met verschillende scenario's. Wij sturen aan op een geïntegreerde leer-, woon- en werkomgeving. We worden meer één met de stad en de regio Rotterdam waarin we actief zijn: een open en toegankelijke plek waar voor iedereen ruimte is. Dat is de nieuwe betekenis van het oude woord 'vrijplaats' in het digitale tijdperk.

We weten dat we in toenemende mate studenten opleiden voor banen die nu nog niet bestaan. Die banen zullen gebruik maken van technologieën die we op dit moment nog moeten uitvinden. Dit betekent ook dat we straks docenten zullen hebben voor vakken die we nu nog niet kennen. Ik verwacht dat de rol van de docent als mens altijd van belang zal blijven in ons onderwijs. Maar misschien is het wél zo dat we verschillende typen docenten krijgen. Faciliterende kennis gidsen naast bevlogen coryfeeën; virtuele assistenten naast éminences digitales. En hij die al die rollen schijnbaar moeiteloos in één persoon weet te verenigen geeft college via Skype aan studenten in Singapore: nil nobis absurdum.

Mobiel leren

De snelle opkomst van "*mobile learning*" is een ander fascinerend gevolg van de wereldwijde invloed van de informatietechnologie. Op een smartphone kan iedereen, waar ook ter wereld en op elk gewenst tijdstip, educatieve applicaties

raadplegen of webcasts downloaden. Studenten worden steeds meer betrokken bij hoe en wat wordt onderwezen. De student wordt medeverantwoordelijk voor het onderwijs. Dat verlegt de blik naar buiten, naar de arbeidsmarkt, en zal naar mijn verwachting de aansluiting daarop verbeteren.

Vragen

We hebben inmiddels de technische mogelijkheden om ons onderwijscurriculum online te zetten. De vraag is of we dat willen, net zoals bijvoorbeeld MIT heeft gedaan. Het klinkt aantrekkelijk, vanuit het perspectief van de markt, om alle cursus materialen online beschikbaar te hebben. Gratis, of tegen een vergoeding. We maken al e-readers. We toetsen al digitaal. Gaan we straks ons curriculum geheel in het Engels vertalen? Dat vereist precisie want we willen de nuance en de kwaliteit daarvan niet opgeven. We bieden het onderwijs steeds vaker in het Engels aan. We zien een toenemende vraag naar e-learning modules. Die worden ook door niet-traditionele en commerciële instellingen op de markt gebracht. De internationale concurrentie neemt toe. Voelen we als universiteit een maatschappelijke verplichting onze kennis via interactief onderwijs terug te geven aan de maatschappij? Of zien we in deze ontwikkeling een aantrekkelijk verdienmodel? En wat betekent dat dan voor de beloningssystematiek van de docenten? Pay-per-view, net zoals bij interactieve TV? Dan voorspel ik gouden tijden voor de stuurgroep bekostiging van de VSNU.

Ter voorbereiding van deze inleiding heb ik de zoekterm 'college online' eens ingetikt op Google. Dat levert 384 miljoen hits op in 0,2 seconden. Het marktaandeel van distant learning groeit exponentieel. Virtuele universiteiten, zonder muren, misschien zelfs zonder docenten, leveren onderwijs op elke tijd en op elke plaats. En, tegen lage kosten. Dus bereikbaar voor iedereen. Is ons huidige onderwijsmodel daarvoor wel schaalbaar genoeg? Of moeten we een geheel nieuw model en een nieuwe cultuur uitvinden? De Erasmus Universiteit heeft veel kennis over sociale innovatie in huis. Onderzoek van RSM toont aan dat slechts 25% van innovatiesucces te danken is aan technologische innovaties. De overige 75% komen voor rekening van sociale innovaties, dus slimmer werken en organiseren. Ik vermoed dat we nog moeten leren ons eigen medicijn te slikken.

5. Maatschappelijke rol

Internet = chaos = creativiteit. Dat hebben we nodig om onze maatschappelijke rol als universiteit in de toekomst waar te maken.

Dames en Heren,

Tenslotte nog dit: de universiteit is en blijft dienstbaar aan een veranderende Maatschappij. Verandering en creativiteit gedijen goed bij chaos: en internet is bij uitstek chaos. Het is ongecontroleerd. Het is voor iedereen toegankelijk. Het biedt ons als universiteit dus ook dé kans om onze eigen creativiteit te gebruiken voor nieuwe en praktische vindingen.

ICT versnelt de 'verknoping' tussen de 'triple helix'-partners: kennisinstellingen, bedrijven en overheid. Samenwerking wordt een 'must'. De grenzen tussen plekken waar kennis wordt gegenereerd vervagen. Studenten worden alumni, alumni worden weer studenten, en allen zijn voor de eeuwigheid met elkaar verbonden door de lange arm van ICT en het warme hart van de Alma Mater.

De maatschappelijke rol van de universiteit verandert hoe dan ook. We raken dieper geworteld in de samenleving. Niet meer geïsoleerd, niet langer beschermd. Hoe zichtbaarder en tastbaarder onze activiteit, des te groter ook de maatschappelijke roep om relevantie en verantwoording. Die verantwoording leggen we met gepaste trots en bescheidenheid af, terwijl we blijven werken aan een maatschappelijk verantwoord profiel.

We blijven 'hofleverancier' van de bestuurskamers van corporate Nederland en, mede dankzij het IHS en ISS, ver daarbuiten. Onze maatschappijvisie als universiteit bepaalt welke bagage we een nieuwe generatie leiders meegeven in een wereld vol ongewisheden.

Onze nieuw aangekomen studenten, die hier vandaag weer bewonderenswaardige pogingen doen om wakker te blijven, vormen die nieuwe generatie. Jullie verwachten misschien op dit moment van de universiteit antwoorden te krijgen op al je vragen. Ik wens jullie toe dat de teleurstelling niet al te groot is wanneer je leert dat de universiteit meer vragen oproept dan beantwoordt. Je zult hier veel leren over het wat en hoe van mens- en

maatschappijvraagstukken. Over het waarom zul je ook na je studie nog lang in het duister tasten. Vele denkers hebben er op gewezen dat de wetenschap geen definitieve antwoorden heeft op de grote vragen in de wereld. Ik hoop dat de Erasmus universiteit jullie zal inspireren om die vragen te blijven stellen. En ik hoop dat jullie dat flesje gebottelde wijsheid weten te vinden, dat in jullie curriculum verpakt zit.

6. Slot

Dames en Heren,

Het is mijn vaste overtuiging dat, ware Erasmus nog in leven, hij over een e-reader, smartphone en een iPad zou beschikken. Dan zou hij zijn Lof der Zotheid misschien in twitervorm hebben geschreven. Was getekend: E-Rasmus. Hij zou vast op Facebook zitten. Hij zou soepel internationaal netwerken en een hoge telefoonrekening hebben. Hij zou tijdens mijn inleiding waarschijnlijk een paar kritische tweets naar duizenden onbekende followers hebben gestuurd. En een skeptische sms naar het Erasmus Magazine online. En ook zou hij zijn verstand nog steeds gebruiken.

Ik wens u een vruchtbaar Academisch Jaar toe en nodig nu graag onze allesbehalve virtuele alumna, Eurocommissaris Neelie Kroes uit om haar rede te houden over de toekomst van Europa.